

УДК: 378. 937

ІСЛАМ Аліна Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри спеціальних дисциплін,
Криворізький факультет Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
e-mail: mail@dduvs.in.ua

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЮРИДІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто процес формування екологічної правосвідомості у майбутніх юристів в умовах навчання у вищому навчальному закладі; конкретизована понятійна база, зміст цього складного особистісного утворення, основні характеристики, структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-пізнавальний, діяльнісно-оцінний, рефлексивний, емоційно-вольовий), що тісно пов'язані між собою та взаємообумовлені; виявлені і теоретично обґрунтовані педагогічні умови, які забезпечують ефективність навчального процесу в формуванні екологічної правосвідомості майбутніх фахівців юридичної сфери діяльності.

Ключові слова: екологічна правосвідомість; зміст; структурні компоненти; формування екологічної правосвідомості; педагогічні умови.

Постановка проблеми. Становлення правового суспільства неможливо без установлення в ньому правопорядку і законності, правового регулювання відносин людини зі всіма сферами життя та навколишнього природного оточення. Розв'язання зазначеної проблеми обумовлює подальше удосконалення якості підготовки кадрів у сфері екологічно-правової діяльності, формування екологічної правосвідомості як важливої складової їх професіоналізму.

Правова і природоохоронна діяльність обумовлюється сформованістю у майбутніх юристів екологічно-правових цінностей, мотивів, інтересів, потреб дій відповідно вимогам суспільства і тенденціям його розвитку. Тому професійна підготовка студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів полягає не тільки в тому, щоб майбутнім фахівцям надати певний обсяг правових знань, необхідних для сфер їх діяльності (в тому числі і в екологічній), а й сформуванню екологічної правосвідомості, ціннісного відношення до екологічно-правової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукових праць (С. Дерябо, С. Іващенко, Л. Подгорна, І. Пономарьова, О. Черникова, Н. Шеремет, В. Ясвін та ін.) свідчить про недооцінку роботи по формуванню екологічної правосвідомості, позитивного відношення до природоохоронної діяльності, правових відносин людини з природою.

Проблема правової свідомості досліджувалась А. Алексєєвим, П. Барановским, А. Овчинниковим, В. Оксамитним, Т. Соловйовою, С. Терьохіною та ін. Правова компетентність була предметом дослідження у роботах Г. Бума, А. Вербіцького, Н. Кулюткіна, В. Ляудиса, А. Матюшкіна, Н. Посталюк та ін.

Увага дослідників спрямована на розкриття різних аспектів проблеми: понятійного апарату сучасної екології (В. Борейко, В. Вальковська, Л. Гумільов, Л. Дашевська); взаємозв'язків людини й природи (Е. Абдулаєва, І. Алексашина, В. Багничук, М. Мойсєєв);

теоретично-методологічні основи екологічної соціалізації особистості (А. Алдашев, В. Медведєв, А. Фадеєв, Н. Шеремет); правової свідомості (М. Козюбра, С. Терьохіна та ін.); екологічної свідомості (Т. Білоусова, М. Козій, О. Захлебний, Н. Негруца, Ю. Саунова).

Водночас проблема формування екологічної правосвідомості майбутніх юристів, професійна діяльність яких належить до екологічно-правової сфери, взаємозалежної від моральних, правових, професійних цінностей сучасних юристів висвітлена не достатньо. Розробка проблеми формування екологічної правосвідомості майбутніх юристів зумовлена низкою наявних суперечностей між вимогами суспільства до сучасних спеціалістів правової сфери з високим рівнем правової компетентності, знанням трудового, адміністративного й екологічного права і традиційними підходами до професійної підготовки; особливостями професійної підготовки юриста в екологічно-правовій сфері діяльності та недостатнім рівнем сформованості його екологічної правосвідомості; потребою майбутнього юриста орієнтуватися у законодавстві та механізмах його реалізації на практиці і недостатньою розробленістю методики викладання правових навчальних предметів з метою формування екологічної правосвідомості студентів ВНЗ.

Мета статті полягає у вивченні стану проблеми в практиці вищої школи, виявленні труднощів, які мають місце при формуванні екологічної правосвідомості студентів, і обґрунтуванні основних напрямів її вирішення в умовах університетської освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка у вищій школі все більше розглядається як розв'язання певного кола проблем і завдань, спрямованих на формування системи поглядів майбутнього юриста, яка характеризує його екологічну правосвідомість, чітке уявлення ним теоретичних основ права, взаємовідносин людини і природи, права і людини, повноважень, обов'язків для забезпечення ефективності в досягненні результатів власної професійної діяльності.

Важливою складовою професіоналізму майбутніх юристів є екологічна правосвідомість, яку неможливо сформувати під час навчання у вищій школі, оскільки вона передбачає насамперед досвід у практичній діяльності професійної спрямованості, постійне вдосконалення знань і вмінь в безпосередніх умовах юридичної практики.

Формування екологічної правосвідомості – досить складний і динамічний процес. Його ефективність в більшості визначається тим, наскільки майбутній юрист чітко уявляє сутність, зміст, структуру, рівні сформованості цього складного особистісного утворення, яке є складовою його професіоналізму.

У науковій літературі існують різні погляди на сутність понять: «свідомість», «екологічна свідомість», «правосвідомість». У широкому розумінні свідомість трактується як властивість високоорганізованої матерії, яка полягає у психічному відображенні дійсності, як усвідомлення буття, суб'єктивний образ об'єктивного світу, як суб'єктивна реальність на противагу об'єктивній, як форма психічного відображення, ідеальний бік цілепокладання трудової діяльності, духовне життя суспільства, у сукупності всіх її форм [1].

А. Петровський, М. Ярошевський свідомість розглядають як сукупність знань про навколишній світ, психічну діяльність, де найважливіші пізнавальні процеси, такі, як відчуття і сприйняття, пам'ять, уява і мислення [2].

В. Скребець свідомість трактує як ставлення людини до дійсності, а екологічна свідомість, на його думку, – це ставлення людини до природи і оточуючого середовища, свого внутрішнього світу, рефлексія щодо місця і ролі людини в біологічному, фізичному й хімічному світі, а також саморегуляція даного відображення [3].

Екологічна свідомість є відтворенням людьми екологічних умов життя та стосунків у процесі регулювання системи «суспільство – природа» у вигляді екологічно-правових теорій, ідей, уявлень, що відображають ставлення фахівців до екологічно-правових проблем, відношення до природи, природоохоронної діяльності і права. Відтворення прямої дії суспільства на природу здійснюється через правові відношення, прямих зворотних зв'язків у системі «суспільство – закон – природа».

Екологічна правосвідомість як важлива характеристика професіоналізму майбутніх юристів має ряд особливостей:

– комплексний характер: екологічна правосвідомість людини демонструє не лише взаємозв'язок явищ природи та наслідків людської природо-перетворювальної діяльності, а й простежує її правову основу, взаємозв'язок з законами природоохоронної діяльності;

– здібність охоплювати об'єкт у всій його різноманітності, тісному зв'язку права, природи і людських відносин;

– здатність бачити наслідки взаємодії людини і природи, зворотні зв'язки між екологічною діяльністю людини і законами, її правової основи.

Формування цього складного особистісного утворення у майбутніх юристів ґрунтується на науковому пізнанні, усвідомленні правових відносин людини і природи, що обумовлює необхідність систематичної, цілеспрямованої роботи по уявленню майбутніми юристами її змісту, структури, практичного досвіду екологічно-правової діяльності і її значення для суспільства і природного оточення.

Цілеспрямована робота по формуванню екологічної правосвідомості майбутнього юриста об'єднує у своєму змісті:

– знання специфіки професійної діяльності в екологічно-правовій сфері;

– усвідомлення її місця і ролі у професійному становленні майбутніх фахівців екологічно-правової діяльності;

– знання особливостей правових відносин з природою і екологічним оточенням;

– розвиток здібності до поглибленого вивчення, систематизації, узагальнення екологічно-правових знань;

– формування творчого мислення, що відповідає обраній професійній діяльності;

– осмислення гуманітарної складової еколого-правової діяльності;

– орієнтація в сучасній системі інформаційних технологій, практичні навички у вирішенні екологічно-правових проблем;

– евристичний характер навчання;

– орієнтація на перспективу кар'єрного зростання у професійній діяльності.

Формування екологічної правосвідомості майбутніх юристів неможливо належним чином організувати без практичної діяльності в межах закону. Професійна діяльність сучасного юриста потребує дотримання у своїй роботі екологічних вимог виходячи з вимог юридичного права. Тому важливою складовою екологічної правосвідомості є права компетентність фахівця юридичної сфери діяльності.

На думку М. Полякової, права компетентність – це цілісне утворення його особистості, що відбиває готовність до вирішення завдань, які потребують правових знань, а також до їх використання у професійній діяльності [4].

О. Болотова стверджує, що права компетентність характеризується рівнем правової свідомості студента, його правовою активністю. Це утворення, на думку фахівця, дозволяє чітко й певно реалізувати власні уміння щодо розв'язання проблемних питань, в тому числі й в екологічній сфері [5].

Права компетентність як важлива складова екологічної правосвідомості включає регулювання вчинків, дій, поведінки майбутніх юристів у сфері права, зміну правосвідомості з тим, щоб вона відповідала нормам права, включаючи аналіз практичного досвіду правових відносин «людина і природа», спостереження над системою правових норм, оволодіння правовими навичками, уміннями, правовими знаннями.

Права компетентність дозволяє майбутньому юристу мислити правовими категоріями, орієнтуватися в складних професійних ситуаціях, орієнтуватися в прийнятті рішень відповідно до прогресивних тенденцій розвитку суспільства.

Екологічна правосвідомість майбутнього юриста – це складне особистісне утворення, що поєднує у собі сукупність знань про навколишній світ та основи правових відносин з природою, природоохоронних умінь і правових дій, які забезпечують узагальнення і цілеспрямоване відображення зовнішнього світу, права, прогнозування їхніх наслідків, контроль і управління поведінкою особистості.

Екологічна правосвідомість як складне особистісне утворення об'єднує у своєму змісті:

– мотиваційно-ціннісний компонент, який виконує орієнтаційно-діагностичну функцію, за допомогою якої майбутній юрист інтегрує особливості природних явищ і права, котрі набувають для нього відповідну цінність;

– інтелектуально-пізнавальний компонент, який об'єднує екологічну і правову компетентність як важливі характеристики екологічної правосвідомості фахівця юридичної сфери діяльності;

– діяльнісно-оцінний компонент, обумовлює пошук інформації, прогнозування, прийняття рішень, організацію виконання, корекцію;

– рефлексивний компонент, який забезпечує особистісну рефлексію і смислотворчість особистості, самоуправління у сфері екологічно-правової діяльності;

– емоційно-вольовий компонент, який характеризує стиль діяльності, особливості емоційно-вольової сфери, регулятивні процеси. Ознаками цього компоненту екологічної правосвідомості є витримка, наполегливість, ініціативність, рішучість у прийнятті рішень, вміння володіти собою.

Усі компоненти екологічної правосвідомості взаємообумовлені і взаємопов'язані між собою, їх розвиток потребує активної участі студентів в різних видах навчальної діяльності [6]. Формування цього складного особистісного утворення не самовільний процес. Він потребує не тільки оновлення змісту навчання, методики його організації, використання різноманітних технологій, а й створення необхідних педагогічних умов, які впливають на його ефективність.

Під педагогічними умовами розуміють обставини, за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний процес формування екологічної правосвідомості майбутніх юристів, які обумовлюють можливості змісту, форм, методів, засобів і матеріальних ресурсів його здійснення.

Аналіз практики свідчить про те, що найбільш ефективними серед педагогічних умов, які позитивно впливають на процес формування екологічної правосвідомості є спрямованість навчального процесу на розвиток цього складного утворення; інтеграція правових знань з дисциплін екологічного циклу; використання активних форм і методів для засвоєння екологічно-правових знань і вмінь; активізація суб'єктної позиції кожного студента в навчальному процесі. Створення відповідних педагогічних умов позитивно впливає на професійне становлення майбутніх юристів і формування екологічної правосвідомості як важливої складової їх професіоналізму.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування екологічної правосвідомості – складний, суперечливий процес, який об'єднує в собі засвоєння професійних знань екологічно-правової сфери, вмінь і навичок у галузі екологічно-правової діяльності, що дозволяють не тільки мати теоретичні уявлення про певні юридичні норми, а й застосовувати їх для вирішення практичних проблем екологічно-правової сфери діяльності.

Екологічна правосвідомість – це схильність до застосування орієнтирів, роздумів, оцінок, рішень, які не допускають порушення правової сфери, норм і правил поведінки.

Екологічна правосвідомість дозволяє майбутньому юристу орієнтуватись у правовому полі, юридично грамотно знаходити в ньому вирішення екологічних проблем, впливати на законодавчу систему, стимулювати дію механізмів соціального захисту людини і природи.

Список використаної літератури

1. Большой энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 1631 с.
2. Петровский А. В. Основы теоретической психологии / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 528 с.
3. Скребець В. А. Екологічна психологія: Учебное пособие / В. А. Скребець. – Киев: МАУП, 1998. – 144 с.
4. Полякова М. Е. Формирование правовой компетентности студентов технического вуза: дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 08 / М. Е. Полякова. – М., 2007. – 143 с.
5. Болотова Е. Л. Система непрерывной правовой подготовки педагогических кадров : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е. Л. Болотова. – М., 2007. – 47 с.

6. Путилина В. Ю. Проблема формирования экологического сознания, образование и связи с общественностью / В. Ю. Путилина, Л. В. Струкова, Г. Д. Харлампович, Д. Г. Ярошенко // Стратегические направления экологических исследований на Урале и экологическая политика: Тезисы второго регионального семинара УрГУ. – Екатеринбург, 1997. – С. 234-246.

References

1. *Great Encyclopedic Dictionary* (1990). Moscow: Soviet encyclopedia. (in Rus.).
2. Petrovsky, A. V., Yaroshevskii, M. G. (1998). *Basics Theoretical psychology*. Moscow: INFRA-M. (in Rus.).
3. Skrabets, V. A. (1998). *Environmental psychology: Textbook*/ Kiev: AIDP. (in Ukr.).
4. Polyakova, M. E. (2007). *Formation of legal competence of students of a technical college*. (Ph.D Dissertation). Moscow. (in Rus.).
5. Bolotova, E. L. (2007). The system of continuous legal training teachers. (Dissertation of Doctor Science). *Thesis*. Moscow. (in Rus.).
6. Putilina, V. Y., Strukova, L. V., Kharlampovich, G. D., Yaroshenko, D. G. (1997). The problem of the formation of environmental awareness, education, and public relations. *Strategic directions for Environmental Research in the Urals and Environmental Policy: Proceedings of the second regional workshop Urga. Ekaterinoburg, 234–246*. (in Rus.).

ISLAM Alina,

Ph.D., Head of the special disciplines Department

Krivoy Rog faculty of Dnepropetrovsk State University of Internal Affairs

e-mail: mail@dpuvs.in.ua

FORMATION OF ECOLOGICAL JUSTICE OF FUTURE EXPERTS OF THE LEGAL SCOPE IN THE SYSTEM OF UNIVERSITY EDUCATION

Abstract. *Introduction. Solving the problem is due to the need for effective implementation of the social order in the field of higher education and further improving of training quality for ecological and legal activities. Environmental justice of future lawyers is seen as an important feature of their professionalism.*

Purpose of the article – study of the problem in the state of the practice of high school, identifying difficulties which occur during the formation of the ecological sense of justice students, and study the basic directions of its solution in terms of university education.

Results. Environmental justice of men is seen as a reflection of the environmental conditions of life and relations in the management of "society – nature" of the system in the form of environmental and legal theories, ideas, ideas that reflect the ratio of specialists to the ecological and legal issues, to nature and environmental activities.

It is proved that the ecological sense of justice is a complex structure, combining in its content related and interdependent components: motivational-value, intellectual-cognitive, activity-evaluative, reflective and emotional and volitional. Formation of this complex personality education based on scientific knowledge, awareness of the legal relationship between man and nature, which necessitates a systematic and purposeful work on the proposal of future lawyers of its contents, the structure, the practical experience of ecological and legal work and understanding its value to the community and the surrounding reality.

It is proved that the efficiency of formation of ecological justice of future lawyers is determined by a set of pedagogical conditions: professional orientation of educational activity of students, updating environmental and legal knowledge in the content of academic disciplines, active forms and methods of acquisition, activation of a subject position of students.

Originality. At the level of the prospects for further study of the problem identified and theoretically substantiated a set of pedagogical conditions, positive impact on the professional development of students, and the need for innovative approaches to its solution.

Conclusion. Formation of ecological sense of justice is quite complex and contradictory process, which combines the assimilation of professional knowledge and skills in the industry eco-legal activity, that allows you to have not only theoretical concepts of basic legal norms, but also to use them to solve practical problems from the sphere of ecology – legal activities.

Key words: *ecological sense of justice; maintenance; structural components; formation of ecological justice; pedagogical conditions.*

Одержано редакцією 27.01.2017
Прийнято до публікації 30.01.2017